

KUDY KAM KOLEM SVĚTA

PETER STUHLÍK

KUDY KAM

KOLEM SVĚTA

Peter Stuchlík

VĚNOVÁNÍ

Chtěl bych svoje další povídání věnovat především svým rodičům, kteří mi otevřeli dveře do světa a umožnili mi ho pochopit. Také všem lidem, které jsem na svých cestách potkal a těm, co mě během mých putování doprovázeli. Ale také ve velké míře všem lidem, kteří dokázali pochopit, že žijeme na jedné malé hroudě v nekonečnosti vesmíru a jen na nás záleží, co s tím uděláme.

PŮVODNÍ PŘEDMLUVA

Předem bych chtěl všechny čtenáře mých cestopisů důrazně varovat. Nejsem důsledný. A to úmyslně. Prostě uvádím vždy jen to, co se mi zachce. Dívám se na svět svými vlastníma očima a za jiné bych je neměnil. Ten, kdo tvrdí, že je objektivní, je zaručeně lhář a podvodník. Protože každý z nás vnímá svět kolem sebe subjektivně.

Řadu míst a popisů vynechávám. Možná, že si někdo řekne, proč se nezmínil o tom a onom. Odpověď je jednoduchá. Buď jsem to přehlédl, nebo to nepovažuji za důležité. A ještě něco. Do řady zemí a míst jsem se vracel několikrát. Pokaždé jsem i na tom stejném místě objevil a zažil něco nového. Sice by se slušelo, kdyby člověk, když píše o městě X, uvedl vše, co o něm ví, ale nakonec jsem tento postup zavrhl. Buď popisuji jenom jednotlivou cestu a tedy to, co mě na ní

zaujalo, nebo se věnuji jednomu místu, či zemi a pak uvádím jen to, co se mi hodí. Kdybych měl popisovat naprosto všechno, unudil bych se i já sám.

Nicméně některé chybějící informace o městech a zemích se mohou objevit v cestopise, který je věnován jiné cestě. Přeji příjemné chvíle s mým tlacháním a dobře Vám tak.

NOVÁ PŘEDMLUVA

Znovu jsem zopakoval původní předmluvu a poděkování, které se vážou k prvnímu vydání. Jsou totiž pořád platné. Na druhou stranu, když jsem připravoval nové vydání, tak jsem do něj zařadil i některé věci, které vyšly později a jinde. Ty starší cestopisy jsem psal pro Expedial a Ministerstvo kultury, ty novější pro různé časopisy a servery. Takže kniha z části obsahuje i “novinky“ z posledních let.

Když jsme před půl stoletím žili za Železnou oponou, tak jsem hltal cestopisy Richarda Haliburtona. A říkal jsem si: „Tam bych se chtěl podívat“. Až když jsem dával tuto knihu dohromady, tak mi došlo, že jsem sice nepřepřelaval Helespont, ani se na to nechystám, ale viděl jsem větší kus světa a zažil toho víc než on.

Nicméně, když jsem po sobě pročítal, ty části, které před víc jak dvaceti lety vyšly, bylo mi jasné, že ve starších cestopisech vlastně popisují již zaniklý svět. Z určité části je tedy toto vydání jakousi historickou vzpomínkou.

Za čtvrt století se náš svět, ve kterém žijeme, výrazně změnil i když místa zůstávají téměř stejná. Jestli jsou to změny k lepšímu, nebo k horšímu, ponechávám na každém člověku.

Z mého pohledu se zdá, že jsme svědky nového začátku. Co z toho vzejde, záleží do značné míry jen na nás.

Peter Stuchlík

Mám rád jízdu na velbloudu UZBEKISTÁN

AN 22 s námi letí směrem na jihovýchod. Jeho turbovrtulové motory vrčí jako rozzuřený čmelák, letadlo se, co chvíli propadá do vzdušných děr, nebo s ním hází termika. Pilotní kabina je od nástupní chodbičky oddělena závěsem a tato chodbička slouží také jako místo na odkládání zavazadel. Mimo našich věcí, jsou tu domorodé košíky, z kterých se občas ozývá kvokání nebo z nich vystrkují hlavu králíci. Naši lidé jsou poněkud přepadlí a úzkostlivě sledují křídla, jestli se už neulamují. Dobrovolně - povinně hrajeme vzdušnou loterii, jejíž výnos je údajně určen na zlepšení letových podmínek. Opět přemýšlím o tom, čím. Letuška mi tradičně polévá kalhoty sokem. Prostě normální klidný vnitrozemský let Aeroflotu.

Pravda nejsme tak zcela kompletní. Na Šeremetěvu jsme měli na přestup 6 hodin času. Někteří si usmysleli, že chtějí vidět Moskvu. I přes mé upozornění, že to nestojí za to, pár lidí odjelo taxíkem do města. Většina se stačila vrátit. Jen dva manželé to nestihli. Odletěli jsme tedy bez nich. Předtím jsem ještě stihl zavolat na ambasádu jejich jména, co se stalo a jaký máme cestovní plán.

Letadlo letí nízko, protože nemá přetlakovou kabinu. Ostatně ta by stejně tlak neudržela, protože na několika místech je přeplátovaná podlaha, jak se tudý někdo propadl do spodní části. Z této letové hladiny máme perfektní pohled na zem, kde jsou vidět i sebemenší

detaily. Přelétáváme nad Aralským jezerem. Takto z výšky až zamrazí, jak klesla hladina. V některých místech jsou vysušené obrovské plochy, které dřív bývaly pod vodou. Řada rybářských vesnic se najednou ocitla kilometry ve vnitrozemí. Je to smutné a děsivé zároveň. Přitom původní nápad nebyl zlý. Někdo vymyslel celou síť zavlažovacích kanálů napojených na Amudarju, která měla zvýšit zemědělské výnosy a přeměnit plochy pouště v úrodná pole. Jenže vše se nakonec vniveč obrátilo. Zemědělské výnosy začaly klesat, i když z naprosto jiného důvodu. Nově zavlažená pole se začala zasolovat a z překrásného Aralského jezera se stala louže, protože nemělo dostatečný přítok.

Dál je už jen poušť. Větší protiklad k tomu, co si představujeme pod pojmem poušť, než Karakum a Kyzylkum, snad na Zemi ani není. Občas se z ní zvedají kamenité kopečky, někdy jsou vidět údolí vedoucí odnikud nikam. Ale značná část pouště je pod vodou. Jedná se o mělká jezírka s bílými okraji kolem břehů. Kolem nic neroste. Jsou totiž slaná. Podzemní slaná voda je tu běžně do jednoho metru pod povrchem a na řadě míst vystupuje nad zem. Proto mnoho jezírek ani v nejparnějším létě nevysychá. Proč je tomu tak? Vždyť pouště jsou pověstné nedostatkem vláhy. Odpověď není nijak složitá. Stačí se podívat na mapu. Na jihu a jihovýchodě země se vypínají hřebeny Ťan-Šanu, Altaje a Pamíru dosahující výšek přes 7 000 m. V horách se sráží oblačnost, taje sníh a vše se potom valí dolů na sever. Když takové množství vody dospěje do nížiny, narazí na poušť. Voda tedy pokračuje v cestě buď povodím Amudarji, nebo po kamenitém podloží pod pouštním pískem. Hydrostatický tlak pak vytlačuje vodu

od podloží přes propustné písky na povrch země. Je to jakási mamutí obdoba artézských studní. Poušť Karakum a Kyzylkum jsou pak obrovskou mělkou kotlinou, na severu uzavřenou Uralem. Po milióny let voda valící se z hor také vyplavovala rozpustné minerály a ty se postupně koncentrovaly v pánvi pod pouští. Stejný proces, jako u moří. Proto je zde podzemní voda slaná.

A to je jedním z důvodů, proč také zavlažování a zemědělská kultivace spíše ničí místní přírodu, než by prospívalo. Zoráním půdy dojde k narušení tenké vrstvy zabraňující prosakování podzemní vody na povrch a pokud se na takovou půdu ještě nalije voda, jen vytáhne soli ke kořenům rostlin. Také používání těžké zemědělské techniky nepřispívá.

Kotlina pouští Karakum a Kyzylkum, která tvoří většinu Uzbekistánu, je způsobena kolizí dvou litosférických desek. Zde se pod Eurasijskou desku zasouvá Arabská. Což s sebou přináší různá překvapení v podobě častých zemětřesení. Ale také díky této kotlině zde mohly vzniknout mnohé architektonické skvosty, které po sobě zanechaly různé civilizace.

Kdo táhnul z východu na západ, nebo za západu na východ (a že jich bylo), musel projít tudy. Jedno město je vybudováno na troskách staršího a historické památky se tu překrývají navzájem. Jednalo se o nejbohatší kupeckou stezku světa - tak zvanou „Hedvábnou cestu“. Až teprve s masovým rozvojem lodní dopravy koncem 19. století, začal její význam upadat.

Jeden ze skutečných divů světa a lidských dějin. Plavební kanál pouští Karakum.

Proč všichni táhli tudy a tady se usazovali, má velice prostý důvod. Když se člověk podívá na mapu, vidí, že na jihu jsou mohutné hory a na severu obtížně průchozí poušť. Proto všichni putovali v několik desítek kilometrů širokém pruhu země, mezi pouští a úbočím hor, kde je dostatek zeleně, pastvy a kde je sladká voda, než ji pohltí písek pouště.

Není proto divu, že o tento proužek země bojovalo nespočetně národů. Ve zdejší historii se najde stěží deset let míru, kdy nikdo neválčil a nikdo proti nikomu nepovstal. A to dokladované dějiny zdejšího území sahají do 4 tisíciletí před našim letopočtem, kdy tu

vznikla první města. Území bylo pod nadvládou Asyřanů, Médů, Peršanů, Partů, Číňanů, Arabů, Iránců, Čingischánových Mongolů, Tamerlána, Zlaté hordy, Turků, Uzbeků, Kalmyků, Kazachů a dalších národů. Přesto bohatost této obchodní stezky vyvážila všechny války a pohromy. Města postavená kolem oáz nebo v blízkosti řek se znovu a znovu zvedala do ještě větší krásy. Pozůstatky této pohnuté historie jsou k vidění dodnes.

Konečně je tu Urgenč a naše letadlo sedá na rozpálený beton. Poblíž betonových drah stojí dva malé plechové hangáry, delší jednopatrová budova a jakási větší pětipatrová. K letadlu dotlačuje zřízenec kovové schůdky. Okamžitě se do nás opírá žár. Pěšky přecházíme přes betonovou plochu k přízemní budově, což jak zjišťujeme je budova letiště. Po cestě s výkřiky nadšení komentujeme manipulaci s našimi zavazadly. Další zřízenec totiž otevřel dveře zavazadlového prostoru a naše kufry vyhazuje dolů na beton. Druhý zřízenec je sbírá a ukládá na vozík. Poněkud pesimisticky přemýšlím o lahvičce vody po holení, kterou mám v kufru. Nezklamali mě. Okamžitě po otevření zavazadla zjišťuji, že je mi souzeno po celý zbytek pobytu značně vonět. Včetně ponožek.

V hale jsme sami, protože dvacítká domorodců, která přicestovala s námi, je odbavena během chvíličky. My čekáme na autobus, který nás má odvézt do hotelu. Když jsem matce říkal, že letím do Urgenče, ptala se mě, kde budeme bydlet. Tak jsem jí řekl jméno hotelu. Potěšila mě informací, že ona sama před dvěma roky bydlela ve starém hotelu v centru města, kde se to jen hemžilo, a to doslova, různým hmyzem. Ten náš má být nově postavený a slušný. Jsem rád, protože

let a přivítání, kterého se nám dostalo na letišti, rozhodně výpravě na náladě nepřidaly.

Na autobus čekáme hodinu na pálicím slunci před halou. Nálada u některých účastníků dosahuje bodu varu, a i já už překonávám okolní teplotu. Dostává se mi vysvětlení, že autobus musí přijet ze čtyřicet kilometrů vzdálené Chivy, protože v Urgenci žádný není. Ale prý byl objednaný na dobu našeho příletu. Konečně po hodině a půl se autobus objevuje. Nastává klasické ukládání zavazadel, zavazadlový prostor u Ikarusu je ještě menší než u Karosy. Takže někteří si berou kufry dovnitř, kde o ně další nastupující zdařile zakopávají. Dovídáme se, že autobus, který měl pro nás přijet po cestě klekl, tudíž museli honem sehnat jiný.

Nakonec po čtvrt hodině nastupování konečně všichni sedí a dáváme se na cestu. Obloukem objedeme příjezdovou komunikaci kolem letištní haly a autobus zastavuje 70 m od vchodu do letiště, kde stojí ona pětipatrová budova. To je totiž hotel, kde budeme ubytováni. Všichni opět vysedáme a lovíme svoje zavazadla. Někdo nahlas pronáší to, na co myslí všichni. Kdybychom se vykašlali na autobus a věci si odnesli, byli bychom v hotelu za pět minut. Je to ještě kratší vzdálenost než předtím od letadla do haly.

Beru si klíče a rozdělují pokoje. Ještě, než s tím končím, přibíhá ke mně jedna dáma s vytřeštěným zrakem, že má na pokoji hmyz. Jdu to zkontrolovat. Má pravdu. Nedokáži sice určit, jestli se jedná o šváby nebo rusy, ale něco tu pobíhá a určitě to patří mezi živočichy, které označujeme jako hmyz. Na moje uklidnění, že má být ráda, protože kde jsou švábi, nejsou štěnice, reaguje zcela neadekvátně. Chce jiný

pokoj. Tak jí ho dávám a posmutněle hledím na několik flíčků zaschlé krve na stěnách. Na jejím novém pokoji žádní švábi nejsou. Jinak všude je to stejné. Když se konečně dostávám do svého pokoje, zjišťuji, že někdo přelepil větrací světlík novinami a stejně tak i vyústění klimatizační jednotky. Vzhledem k tomu, že venku je přes třicet ve stínu, zřejmě měl k tomu pádný důvod. To mě začíná zneklidňovat. Stěny mám také pokryté krvavými fleky. Tak při kontrole ostatních pokojů odchyťávám ty pěticentimetrové potvory a nosím si je na pokoj. Postel raději odstavuji kus od zdi.

V hotelu se nevaří, jen na baru je k dostání místní pivo. Někteří to nevydrželi a hned se na něj vrhli. V duši mnou napřed lomcuje tichý smích, ale pak když vidím jejich obličej po prvním loku, docela je lituji. Zjišťuji, že hrdinové už vymřeli. Nikdo láhev nedopil. Nakonec je tu opět autobus, který nás odváží do centra Urgenče na večeri. Kolem se rozkládají přízemní domky z nepálených cihel, restaurace má okna zakrytá černými závěsy a do nosu se dere pach připáleného bavlníkového oleje. Uzbekistán žije z bavlníku. Ten je tu hlavní plodinou. Z vláken se vypřádají příze a ze semen se lisuje olej. Ojel má univerzální použití, od mazání ložisek až po vaření. Jen si člověk musí zvyknout na jeho charakteristické aroma. Kdo zná zápach kyseliny valerové, ví, o čem hovořím. Prostě není to věc, se kterou by Evropan chtěl sdílet jednu místnost.

V této restauraci se stravujeme po celou dobu našeho pobytu v Urgenči. A nutno dodat, že chutně a dostatečným množstvím. Převažuje skopové, rýže, plov, arabský chléb. Hned první večer někdo u baru objednává panáky Gruziňaku a jeden i pro barmana. To

rozpoutává neočekávaný řetěz událostí. Jednak každý z nás pěti se cítí být povinen objednat rundu, ale především to zcela vykojelo barmana. Dovídám se, že je šéfem této restaurace, a že za ty roky, co zde má turisty z Evropy, se mu ještě nestalo, aby mu někdo z hostů koupil panáka.

Jsme pozvaní k němu domů. Kolem desáté se výprava nakládá do autobusu, který ji odváží do hotelu a my sedáme do taxíku, který nás veze k našemu novému známému. Taxík je Volha, ale vepředu má na chladiči přidrátovanou mohutnou hvězdu Mercedesu. Zřejmě ji taxikář koupil od nějakého řidiče tiráků. Jsme u našeho hostitele. Vstupujeme do klasického domku z hliněných cihel. Před námi je jakási dvorana, přes kterou pokračujeme do slavnostního pokoje. Na zdech visí peršany a bucharské koberce, sedí se na polštářcích a mezi námi je asi patnáct centimetrů vysoký podélný stůl překrytý vyšíváním přehozem. Jak později zjišťujeme, pod stolem jsou narovnány lahve různého kvalitního místního alkoholu. Místnost nemá okna, takže Alláh to nevidí.

Asi po půl hodině se dostavuje celá rodina. Všichni slavnostně oblečení, ženy ověšené zlatými šperky. Manželka, šest dcer a nejmladší je syn, kterému je asi 6, všichni nastupují do řady podle velikosti a náš hostitel nás představuje. Chválím mu jeho rodinu a zejména syna, který je dědicem a pýchou každého muslima. Pro ně jsou ženy méněcenné a pro každou rodinu pořádnou finanční zátěží. Jenže Honzovi učarovala nejmladší dcera, která má o rok víc než syn. Dívá se na nás černými kukadly, která Honzu berou za srdce. Sám měl dvě dcery, které mu zhruba v jejím věku umřely. Napůl žertem a

napůl s povzdechem prohazuje, že by si ji chtěl vzít domů. Celý večer byl příliš v pohodě, už několik hodin se nestal žádný průser, takže jsem polevil v ostražitosti. Tak teď jsme v tom po uši. Hostitel vykazuje ženy spát, zůstává jen s námi a se synem a začíná s Honzou rokovat o ceně. Všichni už máme značně popito, protože celou dobu do sebe lijeme koňak jak o závod, takže Honza to bere jako bezva srandu. Jenže sedí příliš daleko ode mě, abych ho zastavil. Při konečné ceně dvou velbloudů si plácnou. A po mě stéká studený pot. Honza vůbec netuší, že to náš hostitel vzal naprosto vážně. Nakonec nás z té hromady sraček musím vysekat tím, že úřady by nepovolily emigraci a Honzovi adopci. Vysvětluji a argumentuji, lžu jen trochu a kdybych byl věřící, tak se modlím. Nakonec se chůze po ostří nože (v tomto případě doslova) daří. Obchod je zrušen a náš hostitel se necítí uražen.

V noci se vracíme taxíkem na hotel, kde nalézáme zbytek naší společnosti v rozjařené formě. Všichni provádí důkladný výplach mozkových buněk, aby se dokázali vyrovnat s tím, co je dneska potkalo. Já si v duchu říkám, že je to dobře, protože netuší, co nás ještě čeká. S našimi opičkami vhodně zapadáme do kolektivu. Nakonec se můj pokoj mění na bar. A já konečně přicházím na to, proč jsou zalepeny všechny průduchy novinami. Jakmile se začne smrákat, zvednou se ze slaných pouštních louží milióny komárů a zaútočí na vše živé a teplokrevné. Několik jich proniká i do pokoje, ale jsou brzy rozplácnuti. Ráno při svítání vykukují z okna, za kterým je úplně šero, jak se mračno komárů snaží proniknout dovnitř.

Ikarus nás odváží do Chivy. Centrem tohoto města je krásná pevnost jménem Ičan - Kala. Pozoruhodný a zachovalý památník

tisícileté historie osídlování Střední Asie. První zmínky o městě se datují asi 2 500 let před naším letopočtem. Město patřilo k Médské říši, pak k Perské. R. 486 před naším letopočtem v bitvě u Chivy padl zakladatel perské říše Kýros Veliký.

Přestože jsou hradby i domy z nepálených cihel, zachovaly se po tisíciletí.

R. 229 před naším letopočtem město dobyl Alexandr Makedonský. V sedmém století sem začínají pronikat Arabové. V 8. století n.l. se město stává centrem vědy Chorezmského království, kde žil zakladatel moderní algebry a objevitel algoritmů Mohammed ibn al-Chorezm, medik Abu Ali ibn Sina, kterého známe spíše jako Avicenu a další. V době největšího rozkvětu je město vydrancováno, v polovině 13. století, nájedníky Čingischána. Ale již koncem 13.

století je znovu přestavěno. Podvkrát je hlavním městem království Chorezm, v 8. až 10. století a od poloviny 16. století do konce 17. století. R. 1740 je obsazeno perskými vojsky a 1770 začíná Mohammed Amin Inak jeho přestavbu do dnešní podoby. 18. a 19. století pak přichází s monumentálními díly islámské architektury.

Brána do pevnosti Kunja-Ark.

Samotná pevnost je obdélníkového tvaru, obehnaná mohutnými hradbami z nepálených cihel. Boky jsou dlouhé něco přes dva kilometry a kratší strana má něco přes kilometr. Podélná osa míří k jihu. Pevnost má čtyři hlavní brány. Západní vedle chánova opevněného paláce Kunja - Ark je nejhonosnější. Kolem severní brány vedl do města kanál přivádějící vodu od Amudarji. Kolem

pevnosti se rozkládá město Chiva. Když se člověk podívá od hlavní brány směrem na západ, vidí další opevnění. Jsou to zdi Dišan – Kaly (vnějšího města), které vyrostly na místě Alexandrova vojenského ležení.

Procházím se Ičan – Kalou jako v Jiříkově vidění. Vedle sebe jsou zde k vidění hroby vyznavačů slunce z období pár století před naším letopočtem, mauzolea místních chánů a chalífů, paláce, mešity, medresy, minarety a obytné domy až do 18. století. V duchu si říkám: „Když tady stálo toto město, Slované ještě neslezli se stromů. Když zdejší obyvatelé naučili Číňany vyrábět barevné sklo, Římská říše se začala rozvíjet. Když zde Avicena psal svoje pojednání o medicíně, Slované chodili v kůžích, pásli stáda a zakládali na Moravě první dřevěná hradiště. Jsme strašně pyšní na svoji evropskou kulturu, ale ve srovnání se zdejší, zůstaneme napořád jen barbary. Možná proto abychom nepropadli pocitu méněcennosti, se na zdejší lidi díváme jako na hadráře a zaostalou rasu. Jejich kulturu a přínos dějinám opomíjíme. Začali s tím Číňané v 5. století, pokračovali Mongolové a nejvíce se na zdejší zemi podepsali Rusové. Ti zničili a zamlžili zdejší dějiny nejdůkladněji.

Vedle západní brány pevnosti stojí chánův palác. Spíše se jedná o opevněný komplex budov. Jmenuje se Kunja – Ark. Uvnitř je k vidění překrásná intarziová výzdoba, řezaný alabastr, paláce obkládané kachličkami. Každé město má svoji typickou ornamentální výzdobu a svoje vlastní barvy kachlí. Zde převládá kobaltová zelenomodrá. Hned vedle Arku, u medresy Mohammeda Aminchána, stojí nedokončený minaret Kalta, který měl být nejvyšším minaretem

na světě. Stačili postavit jen zhruba 40 m, když došly peníze. Přesto patří minaret k nekrásnějším a nejmonumentálnějším stavbám v Ičan - Kale. Každé patro je pokryto jiným vzorem kachlí.

Nedokončený minaret Kalta. Škoda.

Sama medresa Mohammeda Aminchána je největší medresou ve střední Asii. V současnosti je nejvyšším minaretem ve městě minaret Islám-Hodži. Na jeho vrchol vede přes 100 schodů a z ochozu je nádherný rozhled do celého kraje. Ale i ostatní minarety stojí za vidění a za návštěvu. Saída-Šelikarbaje, Pálvan-Kari, Džuma. Mešita Džuma sama představuje mimořádný architektonický skvost, kde je nádvoří téměř celé zastřešené, jen se dvěma velkými otvory, kudy do něj vniká světlo. Ale také je známa jako pokladnice nejstarších a

nekrásnějších sloupů. Ty nejstarší z nich sem byly přeneseny z bývalého hlavního města Chorezmu, z Kjatu.

Medresa Mohameda Aminchána. No jo, ale pár metrů vedle je zas jiný skvost.

Zdejšími sloupům je zapotřebí věnovat trochu času. Každá větší stavba má nosné sloupy, které z pohledových stran jsou současně okrasné. Každý sloup je dole zakulacený a stojí v jamce vytesané v základovém kameni, obvykle v alabastru – některé z nich bývají mimořádně krásně zdobené. Na horním konci sloupu jsou nasazeny jakési lyžiny, které podepírají nosné trámy. Když přijde zemětřesení, a těch je tu každoročně požehnaně, trámy se mohou volně po lyžinách pohybovat a sloup se v patce volně naklání. Stavba proto nespadne.

Maximálně některé stěny popraskají, a to se dá snadno opravit. Také kachličky z těchto důvodů nejsou lepené, protože by při zemětřesení opadaly, ale jsou uprostřed přibity do zdi hřebíkem. Samy sloupy jsou většinou dubové, přivezené ze značných dálek a nádherně vyřezávané.

Dalšími monumentálními stavbami, které by návštěvník neměl v žádném případě vynechat jsou například: Medresa Mohammeda Raminchána, medresa Allakulichána (s jemným dekorem na mozaice), medresa Šergazichána, mauzoleum Páhlavána Machmuda (nejzachovalejší a nejkrásnější, s největší glazovanou kupolí a s obdivuhodnými vyřezávanými vraty), mauzoleum Ič Avlija, mauzoleum Saída Alauddina, palác Taš-Chauli. V paláci je možno navštívit harém. Ten je od nádvoří oddělen stěnami z děrovaných zdobených cihel. Ty plnily několikrát účel. Jednak stínily vnitřek domu, zaručovaly mu větrání a současně sloužily jako „záclona“. Ven přes ně bylo vidět, dovnitř ne. Všude kupole, věžičky, mozaiky, ornamenty vyskládané z nepálených cihliček. Po městě se dá chodit a prohlížet kulturní a architektonické památky několik dnů. Jedinou stavbou, která je zde jako pěst na oko, je prodejnička Berjozky. Naštěstí už je dlouho zavřená a zajištěná závorou.

Před Kunja - Arkem se někteří z nás nechávají fotit na velbloudu. Což bude mít důležitou dohru. Naštěstí člověk nevidí do budoucnosti. Jinak by si na řadu věcí ani netroufl a pravděpodobně by ho o hodně přišel.

Já se jdou projít ještě do vnějšího města, Dišan - Kaly. Obcházím Alexandrovo opevnění, o kousek dál bustu Lenina (který tu nikdy

nebyl) a u chána letního paláce lunapark. Jak říkal Smutný muž:
„Pustím si rádio – Lenin. Pustím televizi – Lenin. Mám strach otevřít
tuto konzervu.“

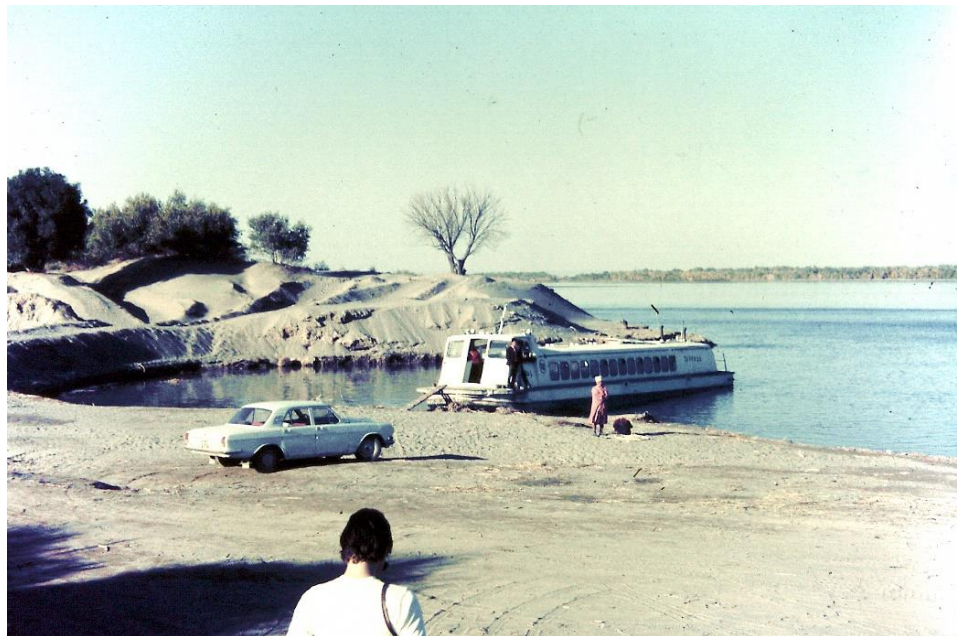

*Památník Lenina, který tu nikdy nebyl. Jak to, že tu není památník
J. Cimrmana, který tu byl?*

Nakonec mířím do jedné čajchány u jednoho z nemnoha zachovalých jezírek. Poklidná atmosféra rozjímání a popíjení čaje je najednou přerušena jakýmsi vtíravým disharmonickým pocitem. To se u mě hlásí doprovodný efekt bavlníkového oleje. Ten má totiž také laxativní vlastnosti. Proto nemeškám a urychleně hledám záchod. Je mi řečeno, že se nachází hned za čajchánou. Jdu tam. Vítá mě řid'ounký plůtek z rákosu a větviček zapíchaných do písku. Uprostřed je otevřená jáma o rozměrech asi 2x2 m, kolem které jsou usazeny

kolmo v písku silnější kůly. Těch se člověk drží během výkonu. Inu i sem zavítala ruská kultura. Většina místních národů totiž už od 1. tisíciletí před naším letopočtem používá nočníky, nebo turecké záchody. Pravda, ty nočníky se potom vylévají na ulici.

Jedeme do pouště a k Amudarje. Opět mjíme nekonečná bavlníková pole, která jsou čím dál, tím řidší. Někde mezi nimi jdeme navštívit místní JZD, které má jako přidruženou výrobu produkci keramických misek a květináčů. Ruční zatáčení do forem, na dvoře jedna kasselská pec, kde se topí vzácným dřevěným uhlím a kusy černého lesklého antracitu. Stará primitivní technologie se sušením na slunci. Jenže výrobky berou za srdce. Sice se jedná o masivní keramiku, ale s nádhernými národními dekory a klasickými glazurami. U Amudarji zastavujeme u přívozu. Řeku lze šířkou přirovnat k Dunaji na dolním toku. Jenže proud je velmi prudký a voda pořádně studená. V horkém dni, kdy jsem celý pokrytý prachem, mě nenapadne nic lepšího než se jít vykoupat. Dědeček by to označil jako pochabosť. Hrdinně vlezu do vody po kolena. Zabodnou se do mě tisíce ledových jehliček. Než se stačím vzpamatovat, proud mi podtrhává nohy a jsem tam celý. Vylézám o pořádný kus níž po proudu. Jemňoučký píseček a bahýnko mám naprosto všude. Zapomněl jsem na geografii. Řeka přece jenom teče z velehor, a to z ledovců. Takže má pořádný švunk a ledovcům úměrnou teplotu. Současně při své rychlosti strhává s sebou spraš a písek. A pak Vám to vše nacpe do... Přitom stačilo, abych si v mozku propojil sytě okrovou barvu vody s rychlostí proudu. A mělo mi to dojít.

Přívoz na Amudarji. Když si představím ten proud, co řeka má a její šířku, obdivuji se vojákům Alexandra Makedonského, kteří v těchto místech řeku překonali v proutěných koších potažených kůží.

Zatím u přívozu čekají auta na loď. Lidé sedí venku pod plátěnými stříškami, které si udělali z prostěradel a dek, někdo opéká na velkém roštu šašlik. Správný šašlik se totiž dělá z jehněčího, které se upeče nad hořícími kořínky a větvičkami jakéhosi pouštního keře. Ty dodají masu správný šmak, protože obsahují charakteristickou pryskyřici. Keřů tu roste relativně dost, ale co je to zač, jsem nepoznal, protože jsem neviděl, že by měly nějaké listy. Ale kořeny mají pěkně hluboké. Jinak na takovýto šašlik nesmí chybět bavlníkový olej. Vedle přístaviště, pár kůlů zaražených do vody skromně pobitých prkny,

aby auta mohla najet, je vybagrovaná v břehu tůň. Zde se získává základní stavební materiál na stavbu domů. Řeka v tůni zpomaluje a v ní se usazuje bahýnko. To se po čase vybagruje, nechá vykapat, vmíchá se do něj sekaná sláma, vytvoří se hutná hmota a z ní se plácají cihličky. Ty se pak nechají na slunci vyschnout. Protože tu prší jen výjimečně, asi tak jednou za sedmdesát let, nerozpadnou se. Navíc poskytují vynikající tepelně izolační vlastnosti. Všechny významné stavby, včetně paláců a mešit jsou z tohoto materiálu – mimo moderních staveb. Kdykoliv dám přednost domorodému obydlí, před betonovou novostavbou.

O kousek dál začíná zavlažovací kanál Chejkanik, který je spíše znám jako Palvánův kanál. Byl postaven někdy v 10. století a svojí velikostí a délkou patřil mezi divy světa. Po sovětské okupaci byl zrušen. Dnes stále více chátrá, ale pořád je dobře patrný. Dokonce se v něm i drží trocha vody. Rozměry jsou i na dnešní poměry udivující.

Za ním je Karakum. Jdu se do ní projít. Nacházím zde stopy po hadech, ale především po guamách. Podle stop je patrné, jak přebíhají od keříku ke keříku, kde loví slimáky a lízají rosu.

Loučím se s Amudarjou a naposledy se dívám na její mohutný tok. Představuji si v duchu kožené čluny a měchy Alexandrova vojska, které někde v těchto místech přeplávalo na druhou stranu.

Nastupujeme do našeho oblíbeného Antonova a přelétáváme do Buchary. Alláh shlíží na zem sedmero oky islámu. Je to Alexandrie, Bagdád, Istanbul, Jeruzalém, Mekka, Medína a Buchara.

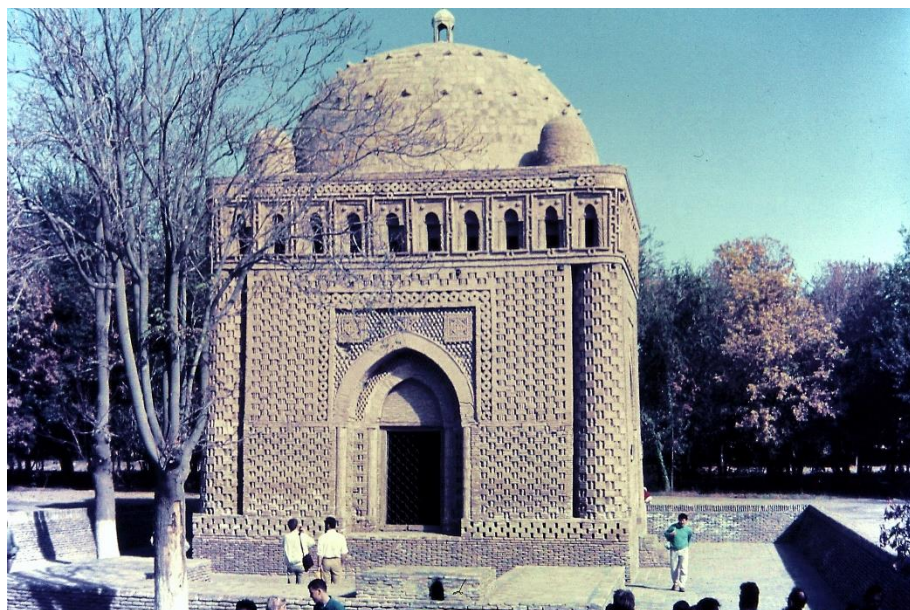

Další ze zapomenutých technických zázraků. Palvánův kanál.

Buchara je jedno z nejstarších měst ve střední Asii. Byla založena na „Hedvábné cestě“ v místě pouštní oázy, kde vyvěrá pramen sladké vody. Současně se v blízkosti města nachází řeka Zeravšan. I toto město nese stopy pohnuté historie. Několikrát podlehl požáru, mnohokrát bylo dobyt. Jen tři dynastie vydržely déle, než sto let. V 9. a 10. století to byli Samanidovci, ve 14. a 15. století Timurovci, v 17. a 18. století Abbásovci.

Dodnes se zachovala hrobka Samanidovců, která je postavena ornamentálním skládáním nepálených cihel. Jak postupuje slunce oblohou, ornamenty se mění. Stojí nedaleko zastřešené studny původní oázy, která dala vzniknout tomuto městu. Muslimové věřili,

že voda ze studny je posvátná a má léčivé vlastnosti. Studna byla posvátným místem a scházeli se u ní muslimové na svatých poutích. Vědci Akademie SSSR prokázali, že voda léčivé účinky nemá, takže studnu zasypali. Zůstalo tu jen mauzoleum Chasmy - Ajuba z 12. století.

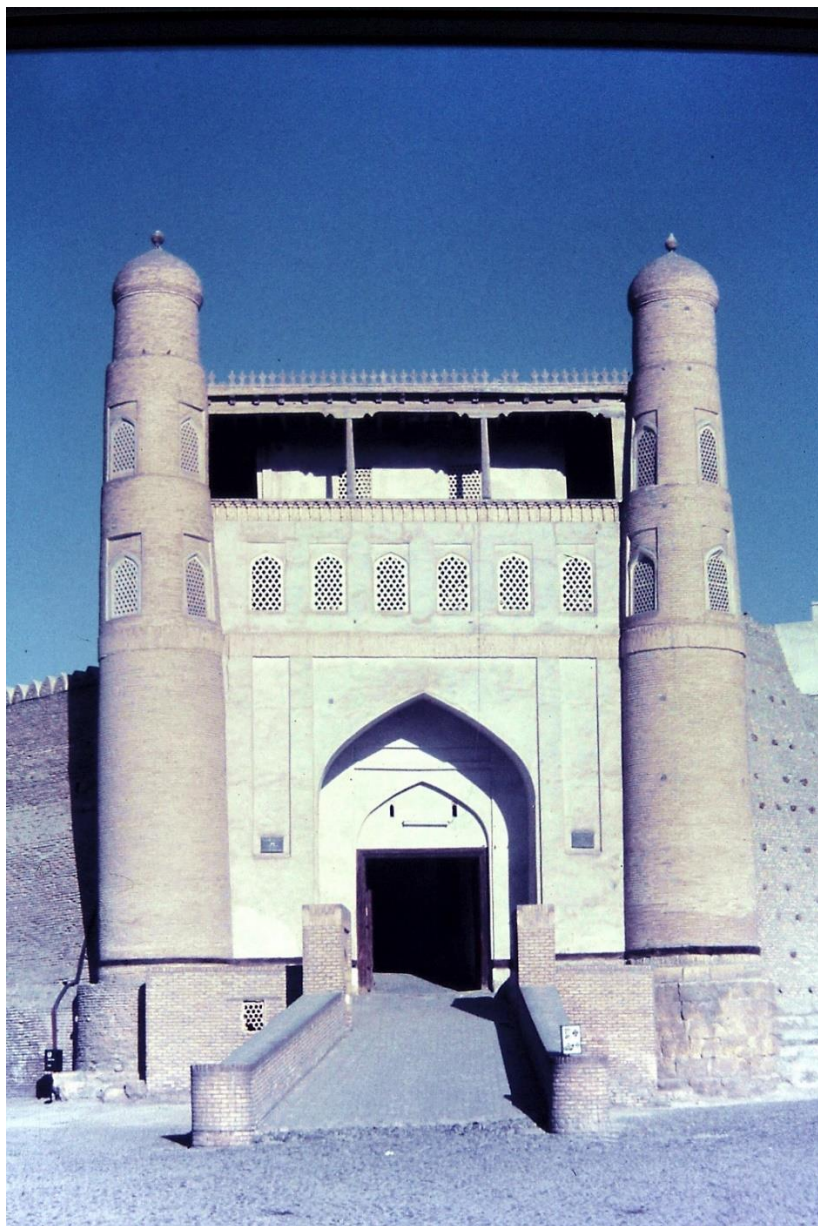

Mauzoleum Chasmy Ajuba.

Pořád chodím okolo a hledám původní obytné staré město postavené v průběhu 10. a 13. století, které v 18. století vymřelo na mor. Mor téměř vylidnil celou Střední Asii. V Chivě, která byla největším městem, zůstalo naživu jen 40 rodin. Samarkand vyhynul celý a byl jedno století neobydlený. Toto město zůstalo až do dnešních dnů opuštěné, pod nánosy písku, které sem navály každoroční písečné

bouře. Jedinými obyvateli byli svišti a pískomilové. Před dvěma roky se otec procházel jeho opuštěnými ulicemi. Nemohu ho najít. Nakonec nalézám poslední zbytky hradeb z 9. století a brány ze 13. století. Z hradeb zůstal jen kousek, který se postupně rozpadá. Pod nimi je velké tržiště postavené z vlnitého plechu. Vyřezávaná vrata městské brány jsou vyvrácená z pantů. Nakonec se dovídám, že staré město bylo zbouráno a dnes je místo něj park. Chce se mi brečet.

Naštěstí naproti bývalému starému městu, na náměstí Registan, v blízkosti hrobky Samadinovců nechali stát hrad - pevnost z 9. století, kterému se jednoduše říká Ark. Kala znamená pevnost, Ark je hrad. Jedná se o působivou dominantu staré Buchary. Vchod do Arku je opevněnou bránu s dvěma věžemi a nájezdem. Uvnitř toho ale moc k vidění není. Zbytky trůnního nádvoří, které u vchodu chrání dva kamenní lvi, několik paláců. Po okupaci sovětskými vojsky v r. 1920 nějakou náhodou hrad vyhořel. Dnes se na většině jeho území konají vykopávky.

Brána do pevnosti Samadinovců, Ark.

Pod hradbami Arku je novější obytné město. Změř klasických orientálních uliček s domky z nepálených cihel. A také je tu Zindon - vězení. Bylo vystavěno jako kopec, v kterém byly krypty. Čím těžší trest, tím hlouběji byl člověk umístěn. Procházím se křivolakými nedlážděnými uličkami. Jsem svědkem výstavby nového domu. Technika však zůstala stará. Jen základy jsou betonové. Do nich jsou zasazeny nosné sloupy - jedná se o tenké kmeny a silnější větve. Dřevo je tu vzácné, takže ať už je to rovné nebo ne, stejně se to použije. Kmínky jsou mezi sebou úhlopříčně zapřeny, zavětrovány, bez pevného spojení menšími kmínky, nebo větvemi. Ty jsou do opačného směru zavětrovány ještě menšími. Vzniká jakási kostra kolmých a šikmých navzájem nepropojených, jen zapřených nosných prvků. Prostor mezi jednotlivými kusy dřev se potom vyskládá nepálenými cihlami. Ty se kladou na sebe nasucho, bez pojení maltou a některé z nich dokonce našikmo. Když je stavba hotova, omítne se stejným materiálem, z kterého jsou cihly. Bahnem se sekanou slámou. Pokud přijde zemětřesení, díky svojí konstrukci, se celý dům pohybuje a nespadne. Občas popraská omítka, ale ta se snadno opraví. Protože k Amudarji je to z Buchary poněkud dál, získává se bahno jinou metodou. Každý den ženy vycházejí na ulici a zametou její hliněný povrch. Takto získaný prach nametají na velkou hromadu na konci ulice. Když někdo staví, nebo opravuje dům, použije prach z hromady, který rozmíchá na bahno.

Za hradem se zvedá jeden z mála kopců v celé krajině. Na něm stojí historická část Buchary, která se částečně zachovala. Toto centrum je zdaleka vidět díky příšerné televizní a rozhlasové věži

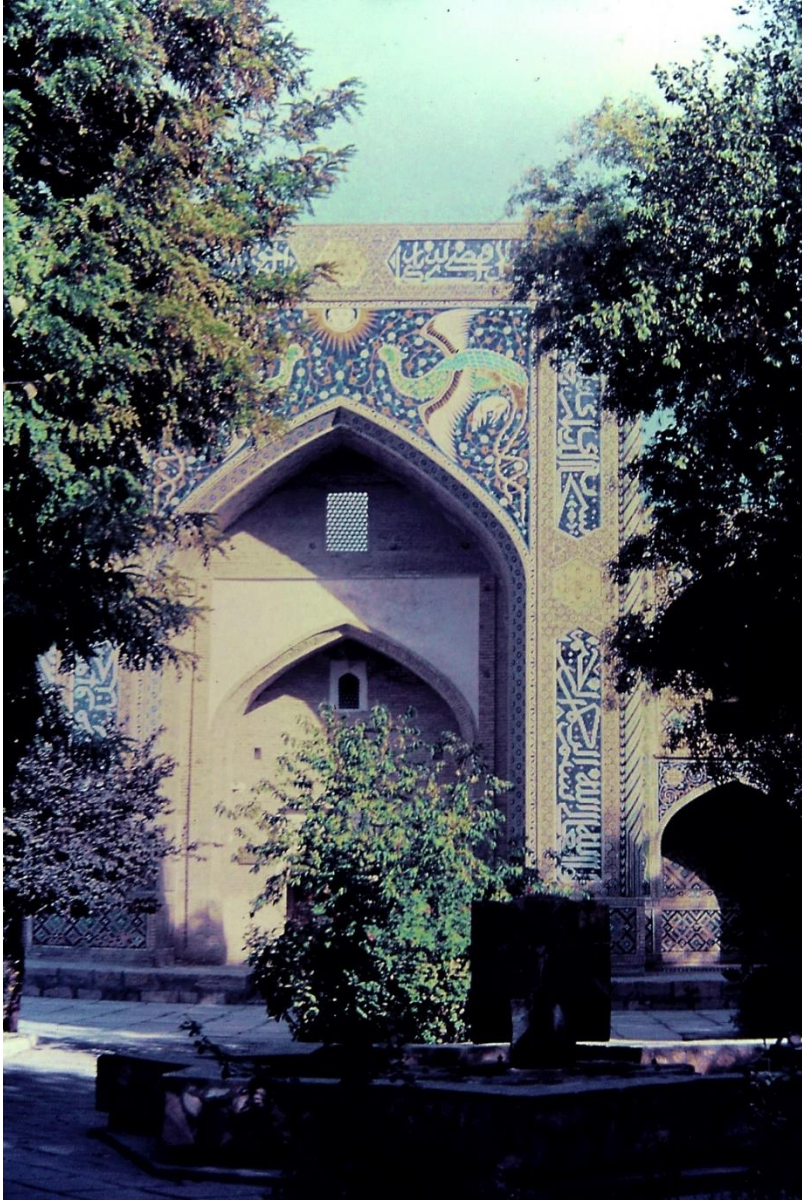
z příhradové konstrukce. Ta ční nad celým městem. Ale kolem to rozhodně stojí za vidění. Většina staveb je ze 16. - 18. století, ale jsou tu také, které pamatují Alexandra Makedonského a jiné dějiny z 1. tisíciletí před naším letopočtem.

Dominantou je 50 m vysoký minaret Kaljan z 11. století, který je nejvyšší ve Střední Asii. Každé jeho patro má jiný plastický ornament. V jeho těsném sousedství stojí mešita stejného jména. I ta je největší ve Střední Asii a pojme 3 tisíce věřících. Za mé návštěvy ale byla v dezolátním stavu. Naproti stojí medresa Miri - Arab, která má nejkrásnější zelené kupole v celém městě.

Co je to mešita, to snad ví každý - islámský kostel. Medresa je církevní škola, kde studenti také žijí. Tyto budovy se zpravidla stavěly naproti sobě v ose směrem na Meku. Zdejší architektura je toho dokladem. Naproti mešitě Magoki - Attari z 12. století stojí medresa Divan - Bega, proti sobě stojí Ulugbekova medresa ze 14. století a medresa Abdulaziz - chána ze 17. století. Dále zde může návštěvník obdivovat medresy Gaukušon, Amir- Alim - chánovu, Bolo - Chausovou mešitu a mnohé další.

Medresa Miri-Arab.

Přestože Korán zakazuje zpodobňovat živé tvory, tak na Chausově mešitě jsou vyobrazeni dokonce pávi.

Na každé významné křižovatce ulic stojí bazar s mnoha kupolemi. Nejstarší stavby z 12. a 13. století jsou většinou jen z nepálených cihel, ale ty jsou vyskládány do obdivuhodných ornamentů, které podle postavení slunce mění svůj vzhled. V 15. až 16. století se ve výzdobě začínají stále více uplatňovat barevné glazované kachle. I toto město má svoje charakteristické vzory a do oblíbené modré má jako doplněk okrové květy. Teprve v 18. až 20. století se ve výzdobě začínají uplatňovat i motivy zvířat a nebeských ptáků.

Velice rád se procházím starými uličkami, kde stále ještě kypí život. Před medresou Amir - Alim - chána je jezírko a čajchána. Je to jedno ze dvou jezírek, která přežila vládu sovětů. Původně jich v Buchaře bylo asi 130. Jezírka byla propojena kanály a plnila několikrát účel. Obdélníkové stěny jezírka mají stupňovité schody, takže sem chodily ženy pro vodu. Kanály vedly kolem význačných budov a odváděly sůl, která vyvzlínala k povrchu. Dnes, když jsou zasypané, podzemní slaná voda úspěšně ničí základy historických staveb. Dalším efektem bylo, že síť kanálů a jezírek tvořila účinnou celoměstskou klimatizaci. Do zdejší čajchány chodím denně. Nejedná se o žádnou stavbu. Prostě na břehu jezírka jsou nízké lavičky s polštáři a pouliční otevřený stánek, kde prodavač vaří na samovaru vodu. Do konvičky Vám nasype zelený čaj, zalije vodou a Vy si vezmete jednu z misek na pití. Je tu příjemný klid, mám výhled na krásnou medresu a naproti ní na mešitu. Jen jednou jsem vyrušen. Vkročila sem nějaká ženská. No fuj! Obchází stolovníky a otravuje. Všichni se tváří zhnuseně a nikdo s ní nemluví. Jen prodavač na ni pokřikuje něco, co evidentně zní jako pokyn, aby vypadla. Žena

zkouší zapříst rozhovor i se mnou. Domnívá se, že když jsem cizinec, nevím, jak se chovat. Tvářím se také znechuceně a odsouvám se na vedlejší lavičku. Místní si už dříve všimli, že když vcházím, umyju si ruce a umím pozdravit: „Salam Alejkum“. Díky vpádu ženštiny viděli, že i když jsem nevěřící pes, mám slušné vychování a vzali mě na milost. Můj soused se mnou dává do řeči. Zeptá se mě odkud jsem. Odpovím. Chvilku kývá hlavou a asi po deseti minutách přichází s další otázkou. Zase pauza. Pak se ptám já, dávám si odmlku a pokyvují hlavou. Takto zabrání do družné debaty, prokládané potřebnými desetiminutovými pauzami a popíjením čaje jsme strávili příjemné poklidné odpoledne.